

van het Indonesische volk en van de daaruit voortgekomen Leidersraad kunnen besluiten zonder hinder van de autoriteiten te ondervinden, en op de Indonesische bladen welke omtrent die besluiten berichten opnamen, werd niet de persbreidel-ordonnantie toegepast.

Wat de ontwikkeling zou zijn geweest indien het gouvernement tussen mei '40 en oktober '41 de uitingsmogelijkheden van de nationalistische beweging zou hebben verstikt (de staat van beleg gaf daar ruime mogelijkheden toe), weten wij niet – een feit is het dat die beweging in de haar gelaten relatieve vrijheid een hoogst belangrijke ontwikkeling te zien gaf. In mei '40 stonden de *Gapi* en de *Miai* nog naast elkaar – in september '41 gingen zij (en tot de *Gapi* behoorde toen ook de *Partai Arab Indonesia*¹) samen deel uitmaken van een nieuw verbond in welks leiding niet alleen die twee grote politieke en Islamietische federaties vertegenwoordigd waren, maar ook de federatie van vakbonden van inheemse overheidsdienaren, t.w. de vakbonden van Indonesiërs die hetzij bij het gouvernement, hetzij bij overheidsbedrijven als de Staatspoor- en tramwegen in dienst waren.

Twee omstandigheden achten wij voorts bij uitstek tekenend zowel voor de mate waarin de nationalistische denkbeelden wortel hadden geschoten als voor de vrijmoedigheid waarmee men voor zijn opvattingen uitkwam: ten eerste dat bij de reactie op het derde beginsel van het Atlantisch Handvest praktisch alle Indonesische Volksraadsleden één lijn trokken, ten tweede dat ook Soetardjo's Verbond van inheemse bestuursambtenaren, de *Perhimpunan Pegawai Bestuur Boemipoetra* (de *PPBB*), tot de Raad van het Indonesische volk toetrad. Bij dat eerste herinneren wij er aan dat de meeste Indonesische Volksraadsleden nog in '33 hun stem hadden gegeven aan de Jonge's ontwerp-ordonnanties welke het gouvernement machtigden het post-, telegraaf- en telefoongeheim volledig op te heffen en verenigingen te verbieden, en bij het tweede merken wij op, dat zo er *iets* was dat het gouvernement (en de Londense regering!) te denken had moeten geven, dan toch wel het feit dat de grootste, over heel Indië verspreide organisatie van inheemse bestuursambtenaren toetrad tot een nieuw lichaam: de Raad van het

¹ Er zijn, voorzover ons bekend, maar drie politieke organisaties van 'onderdanen niet-Nederlanders' buiten de *Gapi* gebleven: het Moluks Politiek Verbond, de *Partai Kaoem Christen*, t.w. de partij van de inheemse protestanten (die van de inheemse katholieken maakte wèl deel van de *Gapi* uit) en de *Partai Tionghoa Indonesia*, de partij der Indonesische Chinezen; deze laatste partij, die niet tot de *Gapi* werd toegelaten, onderschreef overigens wèl haar program.